

BALALAR TÁRBIYASINDA XALIQ AWIZEKI DÓRETPELERINEN PAYDALANIW MÚMKINSHILIKLARI

Joldasbaeva Ulzada Muratbay qızı

Ájiniyaz atındađı NMPI Pedagogika fakulteti “Pedagogika” tálim bađdarı
1-G kurs talabası.

Saparbaev Tajibay

(ilimiy basshı)NMPI Pedagogika kafedrası docenti, p.i.k.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11486373>

Annotaciya. Maqalada balalar tárbiyasında oğada keń qollanılıwı tiyis bolğan xalıq awizeki dóretpelerinen paydalanıw múmkınshilikleri, jolları, paydalanıwdıń áhmiyeti óz sáwleleniwın tabadı.

Gilt sózler: Awizeki xalıq dóretpeleri, tárbiya, naqıl maqallar, jumbaqlar, ertekler, ańızlar, termeler, háyyiw t.b.

POSSIBILITIES OF USING FOLK ART IN CHILDREN'S EDUCATION

Abstract. In the article, the possibilities of using folk art, ways of using it, and the importance of using it, which should be widely used in children's education, are discussed.

Key words: folk art, education, proverbs, riddles, fairy tales, stories, terms, gods and others.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА В ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ.

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования народного творчества, способы его использования, а также важность его использования, которое должно широко использоваться в воспитании детей.

Ключевые слова: народное творчество, воспитание, пословицы, загадки, сказки, рассказы, термины, боги и другие.

Awizeki xalıq dóretpeleri shańaraqta bala tárbiyasın shólkemlestiriwde oğada qunlı gáziyne sıpatında xızmet etetuđın biybaha xalıq pedagogikası úlgileri bolıp tabıladı. Awizeki xalıq dóretpeleri jas óspirimlerde qonımlı hám túsinikli bolıp, balalar onı tez ózlestirip, úyrenip hám túsinip aladı. Sebebi, olarda xalıqtıń ármanları, úmit hám tilekleri turmısı hám tirishiligi ápiwayı hám qızıqlıq etip súwretlenedi. Sonıń menen birge olarda súwretlengen waqıyalar menen hádiyseler kúndelikli turmısta da jiyi ushırasıp turadı.

Awizeki xalıq dóretpeleri arqalı tárbiyalanğan bala ózin qorshağan dúnya hám turmıs shınılıđın durıs túsiniwge úyrenedi. Balalrğa folklorlıq júdá kóp úlken quwanış hám lázzet bađıshlaydı, olarda qosıq, taqmaq, ertek, jumbaqlar, naqıl-maqal, jańıltıpaş hám butaqlardı aytıp úyreniw talabın oyatadı. Awizeki xalıq dóretpeleri balalardıń tálim-tárbiya jumısları tájiriyesine bekkem ornalasıp barmaqta. Tilekke qarsı geybir ata-analar bul qunlı materialdan durıslap sheberlik penen paydalanıp, awizeki xalıq dóretpeleri mazmunın balalardıń sana-sezimine jetkerip barıw islerine áhmiyet bermeytuđınlıđında ushırasıp qaladı. Shańaraqlarda balalar tárbiyasında qollanıwğa oğada qolaylı awizeki xalıq dóretpeleriniń janrları oğada kóp. Olarda kúndelikli turmısta milliy tárbiyaniń qálegen túrin ámelge asırıwda paydalanıw múmkın. Tálim-tárbiya barısında awizeki xalıq dóretpeleriniń barlıq túri oğada kóp paydalanıladı. Shańaraqta bala

tárbiyasında besik jırınıń áhmiyeti oǵada ullı. Bunda bala tárbiyalawshı ata-ananıń óz perzentine súyispenhiligi, baxıtlı ármanları, keleshekti gózleytuǵın arzıwları balası arqalı ornlanıwın kútiwi sóz etiledi. Misalı:

Aynalayın appaǵım,
Qazı júni qalpaǵım,
Qozım meniń qoy bolǵay,
Jıynaǵanıń toy bolǵay,
Toyım toyǵa ulasqay,
Dáwlet kelip ornasqay.

Besik jırındaǵı jıllı jumsaq sózler ul hám qız balalrǵa óz aldına arnap ayıladı. Ul balalrǵa «Qızım», «Qulınım», «Qalpaǵım», «Telpeğim», «Botam», taǵı basqada sózler keltirilip teńewler formasında boladı. Al qız balalrǵa «Appaǵım», «Gúlim», «Qaymaǵım», «Suwsınım» taǵı basqa sıyaqlı sózler kóbirek qollanıladı. Joqarıdaǵı keltirilgen Mısal, demek ul balalar ushın ayılatuǵın háyyiw bolıp esaplanadı. Qız balalar ushın tómendegi bir neshe háyyiwlerdi mısálǵa keltiriw múmkin.

1. Aynalayın appaǵım,
Sút ústinde qaymaǵım,

Áne óz háyyiwi arqalı balanı baxıtlı ómirge baǵdarlaydı, óz miyrimin, pármanasın kórsetedi. Qatarınan kem bolmay jámiyette óz ornın tabıwdı násiyatlaydı.

Xalqımız óziniń ómiriniń jalǵası óz perzentlerin hár tárepleme rawajlanǵan aqıllı, tártipli, kúshli, deni saw, bilimli, ilimli minez-qulıqın bárqulla dıqqat orayında tutadı. Ata-analardıń bul paziyletlerin ózleri tolgaw etip aytatuǵın besik tolgawlarınan anıq kóremiz. Demek, besik jırı xalıq awızeki dóretpeleriniń eń áhmiyetli túrlerinen biri bolıp, al jaslardıń milliy tárbiyanıń quramlı bólekleriniń qálegen túrlerin ózlestiriwde tárbiya quralı rolin atqaradı. Balalar tárbiyasında keń qollanılatuǵın xalıq awızeki dóretpeleriniń jáne bir áhmiyetli túriń biri balalar qosıqları bolıp esaplanadı. Balalar qosıqları kewilge qonımlı, názik, gózzal, estetikalıq zawıqlı sezimlerde bay bolıp keledi. Balalar qosıqları balalar tili menen, ápiwayı jazılǵanlıqtan balalardıń yadlawları ushın qolaylı bolıp keledi. Balalar qosıqları óziniń maqsetine, mazmunına qaray otırıp bir neshe túrlerde bólinedi. Olar taqmaq, oyın zawıq túrlerinde kóbirek ushırasadı. Taqmaqı aytqanda balalar anıq etip, túsiniikli, tásirli etip aytadı. Shańaraqta ata-analar ilaji barınsha balalar qosıqlarında sózlerdi, seslerdi durıs aytıwına itibar beriwler tiyis.

Ayrım ata-analardıń durıs juwaplar, túsindiriwler beriwleriniń gúwasımız. Ilaji bolǵaninsha, olarǵa durıs anıq, túsiniyeler beriw kerek. Bulardan basqa «Hákke qayda», «Áwelemen», «Ótirik óleń», «Ótirik ertek», «Há túyeler, túyeler» taǵı basqa túrleri oǵada kóp. Mısalı, «Há túyeler, túyeler» qosıǵında túye haqqında, duz haqqında, taw haqqında, balıq haqqında túsiniyeler alıw menen birge óz xalqımızdıń turmısı menen, geografıyalıq jaylasıwı menen de teńisadı. Balalar qosıqlarınıń jáne bir túri «Birim bir» qosıǵı bolıp esaplanadı. Al balalrǵa didaktikalıq maqsette qollanılıp, sanawdı úyretiwde júdá qol keledi.

Birim bir,
Ekim eki,
Úshim úsh,
Tórtim tórt,

Besim bes,
Altım altı,
Jetim jeti,
Segizim segiz,
Toğızım toğız,
Onım on

Bul taqmaqtı ekinshi bir túride bar, bunda bala onğa shekem sanaw menen birge az waqıt ishinde túrli nársen menen tanısıw múmkinshiligine iye boladı.

Bir degenim biliw,
Eki degenim egew,
Úsh degenim úshek,
Tórt degenim tósek,
Bes degenim besik,
Altı degenim asıq,
Jeti degenim jelke,
Segiz degenim serke,
Toğız degenim torqa,
On degenim oymaq,
On bir degenim jumbaq

Ata-analar balalrğa bul qosıqtı taqmaq etip aytırğanda álbette seslerdiń, sózlerdiń durıs aytılwına kewil bóliwleri tiyis. Balalar bir neshe ret aytqanınan keyin jalıǵıwlarında múmkin, bunday jaǵdayda «biliw», «egew» t. b. sózler ornına sanlarğa uqsas bolǵan sózlerdi tawıp aytıwdı talap etiwde múmkin. Misalı, «Bir degenim birlik», «Eki degenim jerlik» taǵı basqa taza sózlerdi tawıp berǵenleri maqul. Nátiyjede balalar tili rawajlanadı, jańa sózlerdi ózlestiredi. Ata-analar shańaraqlardaǵı bala tárbiyasında jańılıtpashlardan keń paydalansa boladı. Jańılıtpashlar balalardıń seslerdi jańılmay durıs hám tez aytıwların ámelge asırıwda rolı oǵada ullı. Haqıyqatında da jańa tili shıǵıp sózlerdi ózlestirip atırǵan balalardıń ayırım sózlerdi, seslerdi orınlawda qıynalatuǵınları bizge málim. Misalı, «R» sesin balalar «iy» dew jaǵdayları ushırasadı. Ayırım balalar «L», «K», «S», «T» seslerin orınlawda da ayırım balalar qıynaladı. Bunday jaǵdaylarda joqarıdaǵı seslerdi aytıp úyreniwge múmkinshilik beriwshi jańılıtpashlardan paydalansa boladı. Misalı:

Ayır atańdı júk qartaytar,
Semiz qoydı may qartaytar.

Qırda qırıq qırǵawıl,
Qırıq qırǵawıl ishinde,
Qırıq jil qısır qalǵan,
Qızıl quyırqlı qırǵawıl. t.b

Qaraqalpaq xalıq awızeki dóretpeleriniń ayrıqsha janlarınıń biri ertekler bolıp esaplanadı.

Belgili jazıwshı hám jámiyetli ǵayratkeri Shıńǵıs Aytmatov jas óspirimlerde tárbiyalawda xalıq erteklerin keńnen qollanıwdı júdá orınlı dep esaplaydı. «Biziń rawajlanǵan ilimiy texnikalıq progress dáwirimizde ertekke onsha kewil bólinbeytuǵın bolıp ketti, biraq bizler erteklerdiń óz

turmısmızda keregi bolmay qaldı dep túsınbewimiz kerek. Bul biz tárepimizden islengen aqılsızlıq hám jawızlıq is bolar edi. Eski tájiriýbeni biykarlawğa bolmaydı. Ertek bul adamzattıń altın gáziýnesi hám bay tájiriýbesi. Bizler erteklerdi de tap ótmishtiń etselik imaratları taqiletli álpeshlep qásterlep saqlawımız kerek. Erteklerdi jaqsı kórmeytuǵın, onı tıńlaǵısı kelmeytuǵın bala bolmaydı. Álbette eger tárbiyashı balaǵa ertektiń mazmunın jaqsı túsindirip jetkere almasa, onda qızıqlı ertek te balaǵa biymáni túsiniksiz bolıp túyiledi. Ertek xalıqtıń ushqır qıyalları menen arzıw-ármanları, jámiyetlik rawajlanıwdıń ishki qarama-qarsılıǵın tábiyat penen adamlar arasındaqı qatnastı romantikalıq, folklorlıq baǵdarda súwretlep beretuǵın awızeki prozalıq dóretpe.

Ertek aynala dúnyanı, qaraqalpaq xalqınıń tariyxın biliwdiń deregi bolıp ǵana qoymastan, al adamgershilikke tárbiyalawdı, tábiyatqa degen muhabbattı oyatadı hám de balalarda úlkenler menen múnásiybet úlgilerin qalıplestiredi. Erteklerdi emotsionallıq ráwishte túsiniw balalarda ertek qaharmanlarınıń ájayıp islerine eliklewge talpınıwshılıq sezimin oyatadı. Ertekler hár qıylı kórgizbe qurallardan paydalanıw arqalı oǵada tez ózlestiriledi. Súwretler, flanelograflar, quwırshaq teatrı, stol ústi teatrı anıq obrazlar jaratıp tekst penen baylanıstı balalardıń yadında kópke shekem saqlanıw qaladı. Al, eger erteklerdegi obrazlardı jaratsa, bala ertektiń mazmunın sóz arqalı áne jetkerip qoymay, iyis-háreket, intonaciya arqalı da jetkerip hár qıylı tásirlik usılların júzege keltiredi. Balalar saxnalastırılǵan kórinisler waqtında qosıq, taqmaq, jumbaq, naqıl-maqallardan de paydalanadı. Ásirese balarǵa ertekshiniń aytıp beriwı boyınsha, ózleri ertek qaharmanlarınıń kiyimlerin kiyip, tásirli usıllardan paydalanıp iyis-háreketler islew hám qızıqlı dialoglar túrinde oynaw júdá unaydı.

Balalar ertekleri tek tıńlap ǵana qoymastan ózlerinshe óz túsiniwlerin aytıp beriwge de tırısadı. Ertektiń mazmunın aytqanda, ondaǵı waqıyalardı bala bar ıqlası menen obrazlı tilde aytıp beriwge háreket etedi. Geybir balalar basta úlkenlerdiń járdeminde ertek aytsa, soń ózleri de aytıp bere alatuǵın boladı. Tek basta bunday balarǵa járdem beriw kerek. Tárbiyashı balanıń ertek aytqanın baqlap barıp, unatqan jerlerin tákiratqızıp aytqızıp kómek beriwı kerek. Bala ertekti qızıǵwshılıǵı menen orınlaw ushın, úlkenler onı ıqlas penen tınlawı tiyis. Bala erte aytqan waqıtta, úlkenlerge eliklep, tap solardıń aytqanıday etip aytıwǵa tırısadı. Al, bul bolsa júdá áhmiyetli ertektiń mazmunı balarǵa júdá jaqın hám olardıń kewillerine tez qonımlı minez-qılıqı dárkar.

Balalardıń ertekti saxnalastırıwǵa qatnasıwı, olardı obrazlı qıyal etiwge úyretedi, sózlik quramınıń bayıwına hám eslew qábiletliginiń rawajlanıwına úlken tásir jasaydı. Al, bul balada taza pikirlerdiń dórewine hám olardıń iske asıwına múmkinshilik tuwǵızadı. Balaǵa basqanıń emes, al óziniń pikirin, sezimin aytıp beriwge úyretiw kerek.

Xalıq bilimlendiriw tarawındaǵı bala tárbiyasında jumbaqlar eń áhmiyetli orında turadı hám de olar jas óspirimlerdi tapqırılıqqa, oyshılıqqa úyretiw baǵdarında keńnen qollanıladı.

Xalqımız jas áwladqa tálim tárbiya, bilim bergende de jumbaqlardan reti kelgende tásirsheń pedagogikalıq qural sıpatında da keńnen paydalanǵan. Belgili pedagog A.P.Usowa til ósiriwde jumbaqtıń rolin joqarı bahaladı. Jumbaq dep jazadı al, tildiń ráńbe-reń ózgesheliklerinen, onıń obrazlılıǵın keń paydalanıwǵa jol ashıp berip, ástarlap ótkir sóylewge, tereń oylawǵa úyretedi.

Sonıń menen birge jumbaqlar til hám oy órisiniń rawajlanıwına ǵana xızmet etip qoymaydı.

Olar bizdi qorshaǵan dúnyanıń hár qıylı názik tutqınǵa alıwlarına ashıp beriw menen birge onıń geyde adamlar sezbey inabatqa aylamay júrgen ózgesheliklerine de názer awdartadı».

Belgili qaraqalpaq folklorshı ilimpazı Á.Alimov qaraqalpaq xalıq jumbaqların jıynap izertlew barısında, olardıń bala tárbiyasındaǵı ornın atap kórsetip, bul haqqındaǵı A.P.Usovtiń aytqan pikirleriniń durıs ekenligin tastıyıqlaydı. Ol jumbaqlardı jıynawda hám klassifikatsiyalawda júdá úlken jumıs isledi. Á.Alimov jumbaqlardı minaday temalar boyınsha júklep toparlarǵa bóledi: tábiyat haqqındaǵı jumbaqlar, adamlarǵa hám turmıs qubılıslarına baylanıslı jumbaqlar, mektepke shekemgi jastaǵı balalrǵa arnalǵan jumbaqlar. Á. Alimov kóbinshe jas óspirimlerdiń ziyrek zeyinliginiń rawajlanıwına, olardıń ózlerin qorshaǵan dúnyaǵa degen túsinigin keńeytiwge hám sózlik qorınıń bayıwına múmkinshilik tuwdıratuǵın jumbaqlardı óz aldına toplap izertlegen. Jumbaq xalıq kórkem dóretpeleriniń eń áyyemnen kiyatırǵan hám oǵada keń taralǵan túri. Onda xalıqtıń dúnyaǵa, tábiyatqa kóz-qarasları, jámiyetlik qatnasları, oy-qıyalı, psixologiyası, qullası joqlıq tirishiliginiń barlıq basqıshları óziniń kórkem hám tasqın sáwleleniwın tapqan.

Jumbaqlar kóbinese toy-jıyınlarında, oyın-zawıq keshelerinde ayılıp hám dóretilip kelgen. Bala baqshalarındaǵı is tájiriyelerdiń kórsetiwinshe, balalardı tárbiyalawda hám jas óspirimlerdiń tilin ósiriwde geypara tárbiyashılarımızdıń jumbaqlarınıń rolin onsha bahalamaytuǵın de kóremiz.

Lekin, jumbaqlar eger de tárbiyashılar ornı menen durıs qollana bilse, balalarda júdá úlken qızıǵıwshılıq oyatadı, olar jumbaqlardı tez hám qızıǵıwshılıq penen úyrenip, bir-biri menen jarısqanda, durıs juwabın taba ǵoysa qattı quwanadı. Sonıń menen birge jumbaqqa degen qızıǵıwshılıq balanıń tereń oyshılıǵın arttıradı, onda jumbaqtıń juwabın tez hám durıs tabıw qábiletligi qalıpleseı. Balalardıń jumbaqtıń sheshimin tez sheshiwge úyretkende olardıń jeke pikirlerin esapqa alıp barıwǵa ayrıqsha áhmiyet beriliwi tiyis.

Terme xalıq arasında oǵada keń taralǵan awızeki xalıq dóretpeleriniń biri bolıp esaplanadı. termelerdi yertede jırawlar, baqsılar, qıssaxanlar kóbirek aytatuǵın bolǵan. Termeler aqıl sózlerdi, násiyatlardı terip alǵan jaslarǵa adamgershilik sıpatlardı qalıplestiriwde teńı-tayı joq tárbiya quralı esaplanadı. Mısalı,

Atası jaman qandaydı,
Qamaqtaǵı maldaydı,

Enesi jaman qandaydı,
Dáryaǵa salǵan saldaydı,
Jaqsı menen dos bolsań,
Basına kúnler tuwǵanda,
Qapa kewliń xoshlaydı.

Qaraqalpaq xalıq naqıl-maqalları oǵada keń tematikalıqqaǵa iye bolıp esaplanadı, onda xalqımızdıń turmısın hámme tárepleri sáwlelenedi. Naqıl-maqallardı bári ómirde alınıp haqıyqıy turmıs shınıǵıwalaları súwretlenedi. Naqıl-maqallar dáwirde dáwirge ótip bayıp, jetilisip, sál dáwirge beyimlesip baradı. Naqıl-maqallar jaslardı etiwge, qalıs xızmet kórsetiwge miynetti aqırına deyin jetkeriwge násiyatlaydı.

Qayır etseń pútin yet,
Jartı qayır jaraspas.

Qıymılǵan qır asar,

Búlkildegen jer tóser.

Hadal miynet azdirmas,
Sumlıq boydi jazdirmas. t.b

Balalar erteklerdi tınlağanda, oylanadı belgili túsiniqlerge iye boladı. kóz aldına keltiredi, obrazlar jaratadı, olar turmıs tájiriyeberleri kem bolğanlıqtan naduris túsiniqlerge iye minez-qulıqı múmkin. Bunday waqıtları ata-analar balalar menen pikirlesip sáwbetlesip túsinegen jerlerin túsindiriwleri úlken rol oynaydı. Qaraqalpaq xalıq erteklerinde kóbirek jámiyettiń materiallıq jaydayları sáwlelenip, olarğa baylanıslı bolğan úy haywanları kóbirek sóz etiledi. (atlar, túyeler, qoylar, qozılar, eshkiler t. b.). Úy haywanları jabayı jırtqısh haywanlar menen qarama-qarsılıqlarda bolıp jabayı jırtqısh haywanlardıń ádalatsızlıqların kórip olardıń üstinen kúledi. Xalıq awızeki dóretpeleriniń ishinde erteklerdiń xarakterli ózgesheligide, sáwlelendiriw qurallarınıń kóp túrliliginde bolıp esaplanadı. Janrlıq kóz qarastan qarağanda erteklerdi túrlerge bóliwde folkloristikada ele tolıq tártiplestirilmegen, hár ilimpaz hár túrge bólip jú. (geybirewler eki toparğa, úsh toparğa, tórt toparğa).

Házirgi kúnde kópshilik ilimpazlar erteklerdi úlken úsh toparğa bóledi.

1. Siyqirli ertekler.
2. Haywanlar haqqındağı ertekler.
3. Turmisliq ertekler.

Siyqirli ertekler oğada kóp taralğan túri bolıp esaplanadı. Bunda waqıyalar qıyalıy túrde sáwlelengen boladı. Haywanatlar bir túrden ekinshi túrge, hátteki adamğa aylanıp ketedi, al adamlar haywanlarğa de aylanıp oğada fantastikağa bay bolıp keledi. Bir fantastika elementleriniń qatnası ómir shınlıqların biykarlamaydı. Kerisinshe, tınlawshı ertek mazmunın gúzetip otırıp, xalıqtıń turmısı menen keńnen teńisadi. Ertek qaharmanlarınıń gebyrewlerine ayanish sezimleri payda bolsa, unamsız qaharmanlarğa degen jek kóriwshilik sezimleri artadı.

Haqiqatında balalar tárbiyasında awızeki xalıq dóretpeleriniń tárbiyalıq tásiri oğada ullı. Tálim-tárbiyada joqarıdağı sóz etilgen awızeki xalıq dóretpeleriniń basqada janrlarınan ónimli paydalanılsa maqsetke muwapıq boladı.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. «O'zbekiston» T: 2017
2. Ábu Ali Ibn Sino Kanon vrachebnoy nauki.. T. 1994
3. Ayimbetov. Q «Xalıq danalıǵı» Nókis «Qaraqalpaqstan» 1988.
4. Álewov.Ó «Qaraqalpaqstanda tálim tárbiyalıq oylardıń qalıplesiwi hám rawajlanıwı» «Bilim». Nókis. 1993,
5. Azarov I.P. Tarbiyaviy ish metodikasi. «O'qıtuvchi»- T: 1991.
6. Jumashva G, Baribina N. S. Balalar turmısında xalıq dóretpeleri. Nókis.1995
7. Inamova M. Shańaraqta balalardıń ruwxıy etikalıq tárbiyası. T 1999
8. Qayırbaev.J, Saparbaev T. Oqıwshılardıń qaraqalpaq xalıq ertekleri arqalı ádep ikramlılıq tárbiyasın beriw. (met qol) Nókis 1996 .

9. Lolaxon B., Ayjamal B. PEDAGOGIK INSTITUTLARDA BILIM BERISH MAZNUNI VA BILIM OLISH MALAKASINI SHAKILLANTIRISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 20. – №. 4. – С. 142-143.
10. Lolaxon B., Ayjamal B. PEDAGOGIK INSTETUTLARDA BILIM BERISH MAZNUNI VA BILIM OLISH MALAKASINI SHAKILLANTIRISH. – 2023.
11. Бектурсынова Л. ФАСИЛИТАЦИЯ ВОСИТАСИДА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ //ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА. – 2017. – Т. 35. – №. 4. – С. 50-53.
12. Bektursinova L. X., Ismailova G. ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN AGGRESSIVE SITUATIONS IN ADOLESCENTS //NRJ. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 949-952.